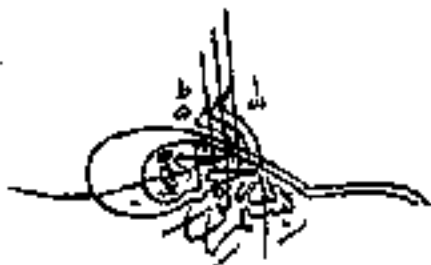

مفسر مثنوی

اقبال

رحمت حق بر روان پاک	تا در قضا شمر و رویش
حافظ دین بس شمشیر	کار ملت محکم از تیرید
ضربش بنگام کین خارا گلزار	چون ابوذر خود گداز اندر نماز
عهد فاروق از جلالش تازه شد	عهد صدیق از جلالش تازه شد
در شب خاور وجود او پرخا	از غم دین در دلش چون لاله داغ
جوهر جانش سمرایا جذب ثوق	در نگاهش مستی از باب فوق
هر دو گوهر از محیط لاله	خسروی شمشیر و رویشی نگه
این تجلیهای ذات مصطفی است	فقر و شاهی از ذات مصطفی است

این دو قوت از وجود مؤمن است	این قیام و آن سجود مؤمن است
فقر سوز و درد داغ دارند است	فقر را در خول سپیدن است
فقر تا در آینه در خول نمید	آفرین بر فست بر آن مرد شهید
اے صبا اے ره نور و نیز گام	در طواف مرقش نمک خم
شاه در خواب است پاپرتینه	خنجر را آهسته تبریکت اگره
از حضور او مرقماں رسید	آنکه جان تازه در خاکم رسید

نیتیم از گرمی آواز تو
 اے خوش آن قحطی که داند را از تو
 از عنیم تو طقت ما آشناست
 می شناییم این نوایا از کجاست

طے باغ و مرغ و درخت در
 خیر بزم مردان حق بگایه نصیحت
 چاه کرم دیدم اندو چپید تیر
 سبز و در دامان کسارش نمکے
 چون صبا بگذشتم از کوہ کمر
 در دل او صد نیزه افسانه است
 یادہ گرد و در خم و پیش نظر
 از ضمیرش بر نیاید رنگ و بوے

طے باغ و مرغ و درخت در
 خیر بزم مردان حق بگایه نصیحت
 چاه کرم دیدم اندو چپید تیر
 سبز و در دامان کسارش نمکے
 چون صبا بگذشتم از کوہ کمر
 در دل او صد نیزه افسانه است
 یادہ گرد و در خم و پیش نظر
 از ضمیرش بر نیاید رنگ و بوے

سزہ یعنی کبک اوشا ہیں مزاج	آہ ہوتے او گیر وار شیراں خراج!
درضا شیش حجتہ بازاراں تیز چنگ	لنڈہ برتن از نہیب شاں بلنگ!
لیکن از بے مرکزئی آشفقہ روز	بے نظام و ناقصاں و نیم سوز!
فرہ بازاراں نسبت در پڑ از شاں	از تمدواں سپت تیر پڑ از شاں!
آہ قحے بے تہ تہ تاب حیات	روز کارش بے نصیب انہ و ازات!
آں یکے اندر سجود، ایں در قیام	کار و بارش چوں صہلوت بے امام!

ریز ریز از سنگ او مینائے او

آہ! از امر و ذبے فردا ستے او!

خطبہ اقوام سرحد

اے زخو پو شید خور با باریاب	در مسلمانان حرام است این جواب
ریز وین مصطفیٰ وانی کہ چسیت	فانش ویدین خوش را شہ شہی است
چسیت میں ہوریا فتن اسرار خوش	زندگی مرگ است بے دیدار خوش
آن مسلمانے کہ میدن خوش را	از جہانے بوگزیند خوش را
از ضمیر کائنات گاہ اوست	تبیخ لامع جودہ الا اللہ اوست
در مکان و لامکان خوفائے او	نہ سپہ آوارہ در پناہے او
تادلش سرے ز اسرار خداست	حیف اگر از شوشتین نا آشناست
بنہ حق و ارث پنجمی راں	او بگنجد و جہان دیگران

تاجمانے دیکھے سپید کند	ایں جہان کسندنا برہم نہند
زلفہ مروار غیر حق دارد فرارغ	از خودی اندد وجود او چرخ
پائے او محکم بیدم خیر و شر	ذکر او شمشیر و فکر او سپر
صیحتش از بانگے کہ بخیزد جہاں	نے ز نور آفتاب خاوراں
فطرت او بے بہات اند جہات	او حریم و در طولانش کائنات
دورہ از گرد و راهش آفتاب	شاہد آمد بر عروج او کتاب
فطرت او اکشاد از ملت است	چشم او روشن ہوا از ملت است
اند کے گم شولعت آن و خبر	باز سے نادان بخشش اندر گم
در جہاں آوازہ جی پارہ	و حدتے گم کردہ صدا پارہ
بند غیر اللہ اند پائے تست	داغ از داغے کہ در سیمائے تست

میر خلیل! از مکر پنهانی بترس از ضیاع روح افغانی بترس
ز آتش مردان حق می آموزمت نکست از پیروم آموزمت

تذوق از حق جو مجو از نید و عسر
مستی از حق جو مجو از بنگ و حشر
گل محشر گل را نخورد گل را مجو
ز آنکه گل خوار است دائم زرد رو
دل بخت تا جادو اں باشی جوان
از تحبلی چهره ات چون از خواں
بنده باش و بر زمین و چون سمن
چون جنازه غم که برگردن بر بند!

شکوہ کم کن از سپهر لاچورد	جسز بگرد آفتاب خود مگرد
اربعتم ذوق و شوق آگاہ شو	فدہ ہمسایہ مہر و ماہ شو
عالم موجود را اندازہ کن	در جہاں نحو را بلند آوازہ کن
برگ و سائز کائنات از وحدت است	اندین عالم حیات از وحدت است
در گذر از رنگ بربائے کہن	پاک شو از آرزو ہائے کہن
این کہن سماں میرز و بابا و جو	نقش بند آرزوئے تازہ شو
زندگی بر آرزو وارد اسس	خویش را از آرزوئے خود شناس
چشم و گوش و ہوش تیز از آرزو	مشتِ خاک کے لالہ خیز از آرزو
ہر کہ تحسّم آرزو در دل نہ کشت	پانمال و گیاراں چوں رنگ و خشت!
آرزو سرایت سلطان و مہیر	آرزو جام جہاں میں فقیر

آب و گل را آرزو آدم کنند آرزو ما را از خود محرم کنند
 چو شتر از خاک ما برمی جود فتنه را پستانه گردن می برد
 پورا از کعبه ترا تعمیر کرد از تکایه خاک را آسیر کرد

تو خودی اندد بدن تعمیر کن
 مشت خاک خویش را آسیر کن

مسافر و از می شود شهر کابل و حاضر ^{میشود}

بخصوص این حضرت ^{شاید}

شهر کابل با خطه جمیت نظیر	آب حیوان از رنگت کاشش بگیرا
چشم صائب از سوادش سرچشمین	دوشن پاننده باو آن سر زمین
در غلام شب سن زارشش نگر	بر بساط سبزه می غلطد سحر
آن دیار خوش سواد آن پاک بوم	باو او خوشتر ز بادشام و روم
آب و براق و خاکش تابناک	زنده از موج شمش مژه خاک

مرزا صائب تبریزی در مع کابل میگوید

خوشا وقتی که چشمم از سوادش سرچشمین کرد

آفتابان نخست در کسار او	نایداند ز حرف و صوت اسرار او
مثل تیغ از جوهر خود بے خبر!	ساکنانش بر حیرت و خوش گهر
زاتراں را گرد آید مثل کھیاست	آقصر سلطانی که نیش دلکش است
میش سلطانے فقیرے درد مند!	شاه را دیدم در آن کاخ بلند
رسم و آئین ملوک آجب از بود	تخلیق او استلیم دلہا را کشد
بے نوا مردے بدر بار عمر	من حضور آن مشر و الا گهر
دست او بوسیدم از راه نیاید	جانم از سوز کلاش در گداز
سخت کوشش و نرم خمے و گرم جوش	پادشاهے خوش کلام و سادہ پوش
دین دولت از وجودش استوا	صدق و اخلاص از نگاہش آشکار
از مقام فقر و شاهی با خبر	خاکی و از فوریای پاکیزہ تر

درنگامش روزگارِ شرق و غرب	درنگامش روزگارِ شرق و غرب
شہرِ بابلے چوں حکیمانِ نکتہ دان	شہرِ بابلے چوں حکیمانِ نکتہ دان
پرودہ ہا از طلعتِ معنی کشود	پرودہ ہا از طلعتِ معنی کشود
گفت از آن آتش کہ داری بدن	گفت از آن آتش کہ داری بدن
ہر کہ اورا از محبتِ رنگ بوست	ہر کہ اورا از محبتِ رنگ بوست
در حضورِ آن مسلمانِ کریم	در حضورِ آن مسلمانِ کریم
گفتم این سرمایہ اہل حق بوست	گفتم این سرمایہ اہل حق بوست
اندر وہر بوست دارا انتہا است	اندر وہر بوست دارا انتہا است
نشہ حرقم بخون او دوید	نشہ حرقم بخون او دوید
گفت نادر در جہاں بے چارہ بود	گفت نادر در جہاں بے چارہ بود
حکمت اورا ز دارِ شرق و غرب	حکمت اورا ز دارِ شرق و غرب
راز دان مدو جزیرہ آستان	راز دان مدو جزیرہ آستان
نکتہ ہائے ملک وین وانمود	نکتہ ہائے ملک وین وانمود
من ترا دانم عزیز خرمین	من ترا دانم عزیز خرمین
درنگاہم ہاشم و محمد و اوست	درنگاہم ہاشم و محمد و اوست
ہدیہ آوردم ز دست آن عظیم	ہدیہ آوردم ز دست آن عظیم
در خمیہ و حیاتِ مطلق بوست	در خمیہ و حیاتِ مطلق بوست
سجد از نیرتے او خیر کشا است	سجد از نیرتے او خیر کشا است
دانہ دانہ اشک از چشمش چکید	دانہ دانہ اشک از چشمش چکید
از غم مین وطن آوارہ بود	از غم مین وطن آوارہ بود

کوہ و دشت از اضطرابم بخیر از غمسان بے حسابم بخیر
 نالہ بابا تاگ ہزار آختم اشک با جوئے بہار آختم
 غیرت آن خاکسار من نہ بود
 قوتش ہر باب را بر من کشود

گفت گوئے خسرو و الاثراد باز با من جذبہ سہرشار داد
 وقتِ حصر آمد صدائے صلوات آن کہ مومن را کند پاک از جہات
 انتہائے عاشقان سوز و گداز کردم اندر اقتدائے او نماز
 راز ہائے آن قیام و آن سجود
 جزیرم محسراں نتوان کشود

بر مرز شهنشاه یابرخلد شیبانی

بیا که ساز فرنگ از نو بر افتاد است
 درون پرده او نغمه نصیت فریاد است
 زمانه کهنه بتان را هزار بار آراست
 من از حرم نگذشتم که بخته بنیاد است
 درفش ملت عثمانیاں دوباره طبت
 چه گوئمت که به تمیوریاں چاقا داد است
 خوشا نصیب که خاک تو آید اینجا
 که این زمین ز طلسم فرنگ آزاد است

هزار مرتبه کابل نکوتر از ولی است
 مگر آن عجزه هر دس هزار داماد است
 درون دیده نگه دارم اشک نوین را
 که من فحشیم داین دولت خدا داد است
 اگر چه هر حرم ورد کالایه دارد
 کج بنگاه که برنده تر ز پولاد است

سفر بہ غزنی و زیارتِ ابراہیم سنائی

از نواز شہا کے سلطان شہید	صبح و شام صبح و شام روزِ عید
تختِ بیخِ خاوراں بہندی فقیر	میں ہاں خسرو کیوں سیریا
تاز شہرِ خسروی کردم سفر	شد سفر بر من سبک تر از حضر
سینہ بکشاوم باں بادے کرد پاہ	لالہ دست از فیض او در کوساہ
اے غزنی آلِ حسین علم و فن	مرغزایہ مشیر مردان کہن
دولتِ محمود را ز بیاع و س	از خا بندان او دانائے کوس
تختہ در نکاش حکیم غزوی	از نوازے اول مردان قوی
اے حکیم خیب آل صاحب مقام	تو ک جوشِ روی از ذکرش تمام

من ز پیداً اندر پنهان در سرور	ہر دورا سرمایہ از ذوق حضور
اونقاب از چہرہ ایمان کشود	فکر من گفتد بر مومن وانمود
ہر دورا از حکمت قرآن سبق	اود حق گوید من از مردان حق
در فضائے مرتدا و موتم	تا مستراح نالہ اند و ختم
گفتم ای سیندہ اسرارِ جہاں	بر نور روشن این جہاں آن جہاں
حصیرا دارقندہ آب و گل است	اہل حق را مشکل اند مشکل است
مومن از افرنگیاں دید آنچه دید	فتندہ اندر حرم آمد پدید
تا نگاہ او ادب از دل نخورد	چشم او را جلوہ افرنگ بود
لے حکیم غیب امام عارفان	یہ نغمہ از شعیب قنخام عارفان
آنچہ اندر پردہ غیب است گیسے	بوکہ آب بر دست باز آید بجیسے

تا بہ لندو از سجود تو زمین	پر وہ بگذار آتش کارانی گزین
روح آں ہنگامہ اسباب را	دوشش دیدم حضرت بیاب را
در نگاہ او غیب کائنات	چشم او بر ذشت خوب کائنات
آں ہم پیوستہ این زمیندین	دست او با آب خاک اندرستیز
در تماشای تو چو کسے کیستی	گفتش در حجبے کیستی
آوے نو سازم از خاک کمن	گفت از حکم خدا سے ڈولمن
پے بہ پے تابید و سجید فرود	مشت خاک کے را بصدنگ آرمو
لا الہ اندر خمیس اور نہاد	آخر اور آب نگ لداد
از بہار پاستان رنگیں ترے	باش تا بینی بہار و گیرے
تاگیری از بہار خود نصیب	ہر زمان تدبیر با وار و رقیب

بر درون شاخ گل دارم نظر غنچه را را دیده ام اندر سفر
 لاله را در وادی و کوه و دمن اندر میدان باز نتوان داشتن

بشنود مرده که صاحب جستجو است

نغمه را که هنوز اندر گلواست

بر مرارِ سلطان محمود علیہ الرحمۃ

خیزد از دل نالہ ہائے خدیوہ	آہِ آں شہر سے کہ اینجا بوجہ پارہ
آں دیار و کلخ و کوہ پرانہ است	آں شکوہ و قال فرافسانہ است
گنبد سے ابر طرف اچھڑیں	تربتِ سلطانِ محمود است
انگہ چوں کودک ز لب کوہِ شہت	گفت در گوارہ نامِ نخست
برق سوزان تیغ بے زہار او	دشمن و در زندہ از بغاوار او
زیر گروں آیت اللہ شمس	قد میاں قرآن سر برتر شمس
شمخِ شکوہ مرا از من رہو	تا نجوم در جہانِ میوزو
رخ نمود از سینہ نام آں آفتاب	پرد گینا از غوش بسجباب

مہر گردوں از جلالش در رکوع	از ششاش دوش می گردد و طلوع!
و ابرہیم از جهان چشم و گوشش	فانش چون امروز دیدم صبح و گوشش
شہر عزیزین ایک بہشتی رنگ بو	آنجا ہا نعمتہ خواں در کاخ و کو
قصر ہائے اوقطار اندر قطار	آسمان باقیہ بالیش ہم کتار
نکتہ صبح طلوس را دیدم ہر دم	لشکر محسوس را دیدم ہر دم
روح سیر عالم اسرار کرد	تا مرا شوریدہ بیدار کرد
آں ہمہ شتائی و سوز و ہر روز	در سخن چوں زندلیے پروا جسد بود
تخم آتشکے اندران ویرانہ کاشت	گفتگو ہا باشد آئے خوش شہت

تا نبودم بخیب راز راز او

سو خستم از گرمی آواز او

مناجام و شورید و پیرانه غزنی

لاله بهر یک شعاع آفتاب داروانده شاخ چنبریں پتچ آفتاب
 چوں بہار اور آگنہ عربان و فاش گودش جزیک نفس اینجا مباح
 بہر دو آہدیک و گند اسان زوریک من بدنام زندگی خوشتر کہ مرگ
 زندگی پیہم مصافحہ نیش و نوش رنگ نم امروردا از خون ووش

الاماں از مکہ ایام اماں

الاماں از صبح و از شام اماں!

ای خدا ای نقش بند جان من با تو ای شوریدہ دار دیک سخن
 فتنہ ما بسیم دین و پیر کرم فتنہ ما در خلوت و در انجمن

عالم از تختدیر تو آمد پدید	یا خدا سئے دیگر اور آفتیبر
مظاہرش صلح و صفایا بطن ستیز	اہل دل را شیشہ دل ریویدیز
صدق و اخلاص و صفایا باقی نما	آن قبح بکشست آن باقی نما
چشم تو بر لاله رویان فرنگ	آدم از آفسون شاں بے آب رنگ
از کہ گیر در ربط و ضبط این کائنات	اے شہید عشوہ لات و منات
مرویقی آن بستہ روشن نفس	نائب تو در جہاں او بود پس
او بہینہ نقرہ و نقرندہ وزن	گر توانی سو منات او شکن
این مسلمان از پرستاران کسیت	در گریبانش یکے ہر گاہ غمیت
سینہ اش بے سوز و جانش بے زور	او سراپا اہل است و صورت او نشور
تغلب او آگسکم و جانش بر نہد	در جہاں کالاستے و تا از حید

دارد اندر آستین لالت مانات	در مصافِ زندگانی بے شبات
آستین او کم بہا مانند خاک	مرگ را چمن کافرانِ اندھا پاک
آن طلب آن جستجو باز آفرین	شعله از خاکِ او باز آفرین
آن حسرتوں ذوق منور اور ابدہ	باز تندی اندرون اور ابدہ
صبح فردا از گریہ اشس بر بار بار	شرق را کن از وجودش استوار

بحرِ حیرتِ محبوبِ او مشکاف

از مشکِ ہش لرزہ آسگن بہ قاف

قندھار و زیارتِ خرقہ برہانک

قندھار آن کشور مینو سواد اہل دل را خاکہ او خاک مراد
 رنگ با بویا ہوا با آب با آب ہا تا بند چون سیلاب با
 لالہ با در حسرت کہ سار با نادر ہا تیغ بستہ اند نادر با
 کھتے آن شہر است ہا را کھتے دوست سار ہاں بر بند محل سوتے دوست

می سراییم دیگر از یاد این نجد
 از نو اسے ناقہ را آرم بوحید

غزل

از دیر معنائ آیم بے گردش صہبایست
 در منزل لاکو دم از بادہ ازل است
 وانم کہ نگاہ از طرف پنهان بیند
 کرو است مرا ساقی از عشوه و ایما مست
 وقت است کہ کبش آیم محبت نہ روحی باز
 پیران جسم و یادم در سخن کلیسا مست
 این کار کیست، و اما این کیست گیر
 صد بندہ ماعل مست بخت در پایست

قل ربنا نجسین بروم از با و حسین افسرد
 میرد و نجس با آنها این لاله صحرا مست
 از حرف و دلا و بیزش اسرار حرم پیدا
 دی کافر کے دیدم در وادی اطحا مست
 سینا است کہ فاران است یار حج مقام است این
 ہر ذرہ خاک من چشمے است تماشا مست
 خرقہ آل بزرگ لا مینیان دیدش در نکتہ فی خرقہ
 دین او آئین او تفسیر گل در حین او خط تفسیر گل

۱۔ بزرگ لا مینیان؛ تلمیح بآیہ قرآن
 ۲۔ فی خرقہ آل بزرگ لا مینیان۔ حدیث

عشق را او تیغِ چوہرِ نزار کرد	عقل را او صاحبِ اسرار کرد
ماہمہ یک مشتِ خاکیمِ اول است	کاروانِ شوق را او منزل است
در ضمیرش سجداً قصائے ماست	اشکارا و دیدش آئینے ماست
داد ما را نعتِ اَللّٰهُ هُوَ	آمد از سپید بزمِ او بوسے او
بادۂ پذیرد و باہیستنا چو کرد	با دلِ من شوقِ لیے پروا چو کرد
تا ز راہِ دیدہ می آید بروں	رقصہ اندر سینہ از دورِ جنوں
پیش ازین اورا ندیدم آئینِ نہیں	گفت من جبرِ ظلم و نورِ نہیں
یارِ بایں ولیانہ فرزانہ کیست	شعرِ روحی خواند و خندید و گریست
از مے و منخِ زاوہ و پیمانہ گفت	در جسمِ با من سخن نہ اندانہ گفت

۵۔ اسرارئے: تلخیص بابیہ قرآنی

گفتش این حرف بیجا کانه چسبیت لب فرو بند این مقام خمشی است
 من ز خون خویش پرورم ترا صاحب آسحه کردم ترا
 بازیاب این نکته را که نکته دس عشق مرا از ضبط احوال مشت است
 گفت عقل و هوش آزار دل است مستی و وارفتگی کار دل است

نعره از دنافت دانند سجود

شعله آواز او بود، او نبود!

بر مزار حضرت احمد شاہ بابا علیہ الرحمۃ موسس ملتِ افغانیہ

از ضمیرش ملتے صلوات پذیر	تربت آں خسرو روشن ضمیر
بافروغ از طوفانِ اوسیا تے مہر	گنبد اور آسمانِ سپہر
سکتے زودہم با تسلیم سخن	مثل فاتح آں امیرِ صفت شکن
قدسیاں تسبیحِ خواں برفاں او	ملتے را داد ذوقِ جستجو
سلطنتِ ہاہر و بے پنا گشت	از دل دستِ گہریزیے کہ دشت
روحِ پاکش با من آمد در سخن	نکتہ سنج و عارف و شمشیرین

۵۔ فاتح: سلطان محمد فاتح فاتح قسطنطنیہ

گفت می انم مقام تو کجاست	نعمت تو خاکیاں را کیم است
نخست رنگ از فیض تو دارا دل	روشن از گفتار تو سینا نقل
پیش ماے آشنائے کوئے دوست	یک نفس بخشیں کہ ارمی بوجہ دوست
اے خوش آں کو از خودی آئینہ سنا	فندراں آئینہ عالم را سخنا
پیر گوید این زمین این سپهر	ماہ کور از کور چشمیہاے مہر
گرمی بسنگامہ می بایدیش	تا نخستیں رنگ بجا از آیدیش
بندہ مومن ساری کی کند	بانگ اوہر کہنہ را برہم زند
اے تراقی داد جان تا شکیب	تو ز ستر ملک دین داری نصیب

فاش گو با پور نادور فاش گئے

باطن خود را بہ ظاہر فاش گئے

خطبات پادشاہ اسلام علیہ السلام حضرت طاہر شاہ

اَیَّدَکَ اللّٰهُ بِنَصْرِهِ

اے قبائے پادشاہی بولتے ست سایہ تو خاکِ مہاراجمیت

خسروی را از وجود تو عیار سطوت تو ملک دولتِ برحما

از تو اے سرمایہ فتح و ظفر تختِ احمد شاہ راشانی دگر

سینہ ہائے مہر تو ویرانہ بہ از دل و از آرزو بیگانہ بہ

آبگوں تیغے کہ داری در کمر نیم شب از تاب او گرد و سحر

نیک می دانم کہ تیغِ نادر است من چہ گویم باطن او ظاہر است

حرفِ شوق آورده ام از من پذیر

از فقیر سے رہبرِ سلطانی بگیر

گرو این ملک خدا دادے نگر	سے نگاہ تو ز شاہیں تیز تر
چھیت آں حزیے کہ ماہ نیست	این کہ می بینیم از تقدیر کیست
روز و شب آئینہ تقدیر است	روز و شب آئینہ تدبیر است
چھیت فردا ہوتہ امر ز دوش	باتو گوئم اے جوان سخت کوش
گرو او گرو دسپہر گرد گرو	ہر کہ خورا صاحب امر دگر
دوش از و امر و زانو فردا از دست	او جہان رنگ بورا آبروست
ناں کہ او تقدیر خود را کو کب است	مرد حق سرمایہ روز و شب است
چشم او بینائے تقدیر ام	بندہ صاحب نظر پیر ام
ماہم نخب پیر او نخب پیر نیست	از نگاہش تیز تر شمشیر نیست
حادثات اندر بطون روزگار	نزد از اندیشہ آں نخبہ کار

چوں پدید آئی ہنر را دوستدار	بنده صاحب نظر را دوستدار
بہجوں آن خلد آشیان بیدار زکی	سخت کوشش و پرم و کرازی
ہی شناسی معنی کرا حسیت؟	این مقالے از مقامات علی است
آنتاں را در جهان بے ثبات	نیست ممکن جب بکر اسی حیات
مرگذشت آں عشاں را نگر	از فریب غریباں خونیں بگر
تا ز کرا دی نصیبے داشتند	در جہاں دیگر علم افراشتند
مسلم ہندی چرا میداں گشت؟	ہمت او بولتے کرا ہی ہشت!
مشقت خاکش آنچنان گزیدہ سوز	گرمی آواز من کار سے نکروا
ذکر و فکر نادری در سخن تست	قاہری با لبیری در سخن تست
لے فریغ دیدہ برنا و پیر	ستر کار از ہاشم و محمود گیسر

حق ز تیغ او بلبند آواز گشت	ہم از آن مرتضیٰ کہ اندر کوه و دشت
عصر دیگر آتش رسیدن می توان	روزها شب با تپیدن می توان
اندر آیتش یکے خود را بسوزد	صد جہاں باقی است قرآن منہند
عصر اورا صبح نور روزی بید	باز فحشاں را از آن سوزی بید
از جہنیش دیدہ ام چیزے دیگر	فلتے کم گشت تہ کوه و کمر
حق ز تقدیرش مرا آگاہ کرد	زانکہ بود اندر دل من سوز و درد
آنچہ پنهان است پیدا دیدہ ام	کار و بارش را نگو سنجیدہ ام
زیر پائے او جہاں چار سوست	مرد میدان زندہ ز آفلک مہو است
می توان سنگ از تاجلج او شکست	بندہ کو دل نصیر اللہ ہے بہت

او ننگِ دردِ جهانِ چون وچسند تہمتِ ساحلِ باینِ دریا بہند

چوں ز روئے خویش برگیر و حجاب

او حسابِ استیثنا و ثوابِ است و عذاب

برگِ دُسا ز ما کتابِ حکمتِ است
 ایں دو قوتِ عتسبِ اربابِ است

اں فتوحاتِ جہانِ فوقِ شوق
 ایں فتوحاتِ جہانِ تحتِ فوق

ہر دو نہ نامِ خدا سے لایزال
 مومنانِ اں جمالِ است ارجل

حکمتِ اشیا فرنگی زادِ نیست
 اہلِ او جز لذتِ عیبِ نیست

نیک اگر یعنی مسلمانِ زادہ است
 ایں گہرا ز دستِ ما افتادہ است

چوں عربِ اندرِ اروپا پرکش
 علم و حکمتِ را بنا دگر نہا

وانہ اں صحرا نشینانِ کا شند
 جہاںشِ افرنگیاں برداشتند

باز صیدش کن کہ او از قافِ ماست	ایں پری از شیشہ اسلافِ ماست
زبان کہ او با اہل حق دارد ستیز	لیکن از تہذیبِ لادینے گریز
لات و عترتے در جہم باز آورد	فقتہ ہا این فستقہ پڑا آورد
روح از بے آبی او تشنہ میرا	از فوششِ دیدہ دل نا بصیر
بلکہ دل زین سپیکر گل می برد	لذتِ بیتابی از دل می برد

کہنہ دزد کے غارت اور بلاست

لالہ می نالند کہ داغ من کجاست

حق نصیب تو کستہ ذوقِ حضورؐ باز گویم آنچہ گفتم در زبور

مردان و ہم زمین اے حکمت رس

ایں ہمہ از اعتبارات است و بس

مردی که سوزِ نوا را مردۀ
 لذتِ صوت و صدا را مردۀ
 پیشِ چنگِ مستِ مِسْرتِ کوه
 پیشِ رنگِ زنده در گورِ مستِ کوه
 روحِ باقی زنده و پابنده است
 ورنه این را مردۀ آن را زنده است
 آنکه سخی لایه موت آمدن است
 ز نیستن با حق حیاتِ مطلق است
 هر که بے حق ز نیست جز مرده است
 گرچه کس در ماتم او ز نیست

در ضمیرش دیدہ ام آبِ حیات	بر نمود از قرآن اگر خواہی ثبات
می رساند بر مقام لاکتخت	می دهد ما را پیام لاکتخت
ہیبت مرد فقیر از لاکتخت	قوت سلطان و میر از لاکتخت
ما سؤل اللہ را نشان گفتا ستیم	تا دو تیغ لاکتخت لاکتختیم
اے خاک مرده کہ در عصر است	خاواں از شعله من روشن است
بعد از این تا بد چون مرد فقیر	از تب و تالم نصیب خود بگیر
شرح رمز صیغہ اللہ گفتہ ام	گو بر دریائے قرآن سفندہ ام
کہند شاخے رائے بخشیدہ ام	با سلیماناں نمے بخشیدہ ام
عقل از صہبائے من روشن امان	عشق من از زندگی دارد سران
با سلاں حرف پر سونے کہ گفتہ	نکتہ ہائے خاطر افروزی کہ گفتہ

تو چھوٹے نالیدم اندر کوہ و وشت	تا مقامِ خویش برین قاش گشت
حرفِ شوقِ آموختم و اسوختم	آتشِ افسردہ باز آفر و خستم
با من آہِ صبحگاہ ہے دادہ اند	سطوتِ کوہ ہے بجاہ ہے دادہ اند
دارم اندر سینہ نورِ کلالہ	در شرابِ من سرورِ کلالہ
فکرِ من گردوں میں از فیضِ است	جئے ساحلِ ناپذیر از فیضِ است

پس بگیر از باوہ من یک دو جام
تا در خشی مثل تیغ بے تیام

مثنوی

پسین باید کردے اے قوم پشرق

فہرستِ مضامین

صفحہ	مضمون	نمبر شمار
۲	بخوانندہ کتاب	۱
۵	تہیید	۲
۹	خطاب بہ ہر عالمکتاب	۳
۱۲	حکومتِ پنجابی	۴
۱۶	حکومتِ فرعون	۵
۱۹	لا الہ الا اللہ	۶
۲۲	فصلہ	۷
۲۲	مردِ مگر	۸
۲۶	دراسر ایشیائے مشرق	۹
۳۲	اشکے چند براقراق ہندیاں	۱۰
۳۶	سیاستِ حاضرہ	۱۱
۵۱	حرفے چند با امتِ عربیہ	۱۲
۵۶	پس چہ باید کرد لے اقوامِ شرق	۱۳
۶۳	در حضور رسالتِ مانیہ	۱۴

بخوانند کتاب

سپاہ تازہ برانگیزم از ولایت عشق
کہ در جسم نظرے از بغاوتِ خرد هست
زمانہ هیچ نداند حقیقتِ او را
جنوں قیامت کہ موزوں قیامتِ خرد هست
بآں مقام رسیدم چو در پیشِ کرم
طوائفِ بام و درین سعادتِ خرد هست
نگاہ مبر کہ خرد را حساب و میزان نیست
نگاہ بندہ مومن قیامتِ خرد هست

پیر روی مرشد روشن ضمیر	کاروان عشق و مستی را امیر
مکشش بتر ز ماہ و آفتاب	خیمہ را از کبکشاں ساز و خطاب
فدیہ قرآن در میان بیدہ اش	جامِ حرم شرمندہ از آئینہ اش
از نئے آن نے نواز پاک زاد	باز شود سے در نہاد من فدا و
گفت جانہا محرم اسرار شد	خاور از خواب گراں بیدار شد
بندہ ہائے تازہ اوراد اوہ اند	بند ہائے کندہ را بکشادہ اند
بجز تو ایے دانائے اسرار فرنگ	کس نکونشست و نافرنگ
باش مانند حسیل اللہ مست	ہر کس تیغ نہ را باید شکست

کم نظر این جذب را گوید جنون	آفتاب را ندانگی جذب در این
بے جنون فو و فنون کار است نکرد	بہج قوسے زیر صرخ الوجود
گردار داین دو جو بہر کافر است	مومن از عزم و توکل قاهر است
از نگاہش عالمے زیر ذر	خیر را او باز میسد انداز شر
در گریبش ہزاروں دستخیز	کوہسار از ضربت او زیر ذر
کہنگی را از تماشا بردہ	تا مے از صحنائے من خوردہ
در میان رنگ پاک از رنگ بائش	در چین نی مثل پوست رو بائش
دین او جز حجت غیر اللہ نیست	عصر تو از درم جان گاہ نیست
فکر او بر آب گل سچیدہ است	فلسفی این رزم کہمیدہ است
پس ہندید آلا کہو دو سرخ و زرد	دیدہ از قندیل دل روشن نکرد

اے خوش آن مروے کہ دل باکس نہاد

بند غیر اللہ را از پاکشاد

سیر شیری را نہ فہمگاویش جز بہ شیریں کم بگو ہر از خوش

با حریف سفلہ نتوان خوردے گرچہ باشند پادشاہ روم ولے

یوسف مارا اگر گر گے بود بہ کہ مرے ناکے اور آخرد

اہل دنیا بے تخمیل بے قیاس بویا با فان طلس ناشناس

اچھی مرے چہ خوش شہرے ہنرو سوزد از تاثیر او جان در جو

تالہ عاشق بگو شس ہر دم دنیا

بانگِ مسلمانی و دیارِ فرنگ است

معنی دین سیاست باز گے اہل حق را زین حکمت باز گے

دغم خوردن این غم افزایان بخورد (دوی) زانکه عاقل غم خورد و کوی شکر
 خرقه خود پاراست برده نشن فخر چو صبا جز بوی گل سامان گلبر

قلزمی؟ بادشت دور پیهم ستیز
 شبنمی؟ خود را به گلبر گس بریز

مستحق بر مرد حق پوشیده نیست	روح مومن هیچ میانی که حکمت
قطره شبنم که از ذوق نمود	عقده خورد را بدست خود کشود
از خودی اندر ضمیر خود نشست	رختش از خلوت افلاک بست
رخ سوتره دریناے بے پایان نکود	خوشیتن را در صدف پنهان نکود

اندر آغوش سحر یک دم تنبید
 تا یکام غنچه نورس چکید